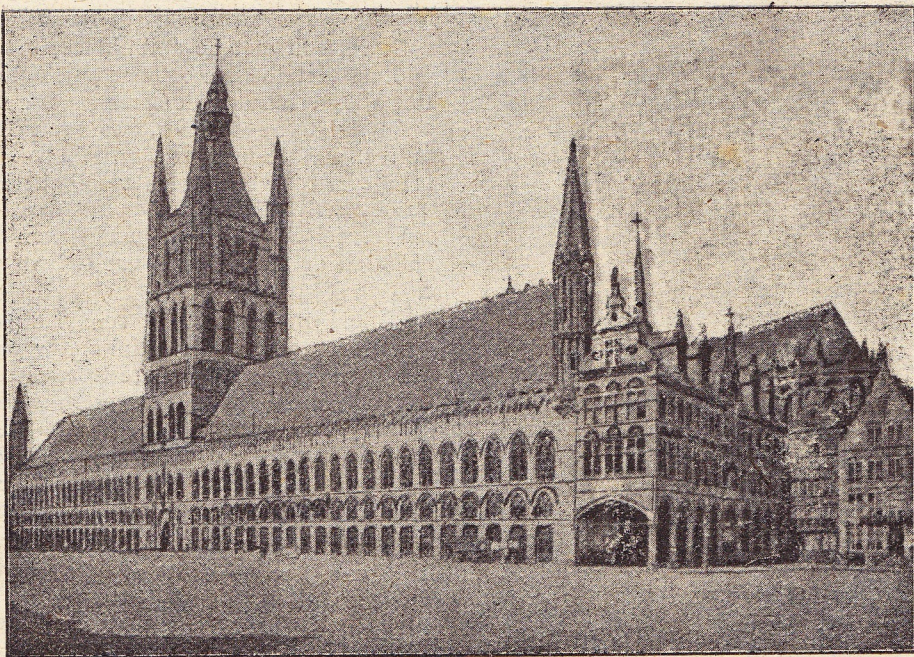

De Hallen van Ieperen in 1914.

had zijn rijtuigen bloot te stellen. Beloofde hij het ons te gemakkelijk?

De nacht verliep, doch de autos kwamen niet. En het bombardement nam in kracht toe.

« Het wachten duurde lang », schrijft dokter Petit-Dutaillis.

« Op een stoel was Le Marc'hadour van uitputting in slaap gevallen; zijn helper Arnould verzorgde gewonden in een naburige schuur: de goede aalmoezenier Pouchard, zat met het hoofd in de handen te bidden.

Granaten van veldgeschut door een Duitsche batterij, welke men niet ver van de brug had geplaatst, afgeschoten, vlogen huilend voor onze deur en ontploften wat verder, kogels ontploften op de straatsteenen en onze muren.

Eindelijk in wat kalmte kwamen vijf Belgische autos aangereden, welke voor ons gebouw stil hielden. Hoe zijn ze onder al de granaten en zonder licht veilig te Fortem aangekomen? Hoe slaagden wij er in met al ons materiaal dat we moesten dragen van de eerste hulppost naar een volgende te verhuizen? Hoe slaagde Arnould er in ook de laatste gewonden nog uit de loopgraven bij den IJzer te halen, die wij dan op een wagen legden, welken we vier kilometer van daar moesten zoeken? En hoe bereikte ik met dit konvooi, zonder dat we een enkel verlies te betreuren hadden, mijn regiments-ambulance, onder een aanhoudenden regen van granaten die ons nu in de flank bestookte, en den ganschen dag den weg beschadigd had?»

Dokter Petit-Dutaillis vraagt het zich nog af, maar voegt er bij dat de goede abbé Pouchard hem geen voetbreedte verlaten had bij deze mirakuleuze verhuizing.

Er was onder die fusiliers een hartelijke verstandhouding. Men moet lezen hoe sommige

oversten met den marinier omgingen. Zoo staat er in het dagboek van dokter Petit-Dutaillis:

« Jean Gouin (bijnaam voor den fusilier) neemt aan, dat hij gewond wordt aan het hoofd, den buik, waar ge wilt, uitgenomen aan de vingers; daar is hij bijzonder op gesteld.

Gisteren kwam er een bij Le Marc'hadour met den rechterwijsvinger verbrijzeld. Hij was zeer zenuwachtig.

« O, mon didi, mon didi! »

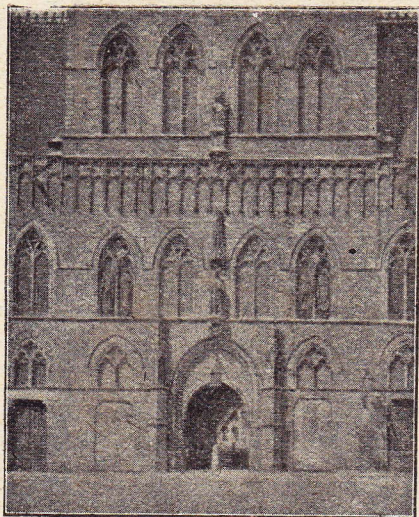
« Wat krijgt ge nu toch? » vroeg Le Marc'hadour. « Er blijft genoeg van uw didi over om uw luizen te vangen; ik ga u terug sturen naar uw vrouw, ge koopt een jongen en ik zal peter zijn en wij zullen hem Diksmuide noemen. »

Dan lachte Jean Gouin en als in de aanstaande Lente zijn dokter niet dood zou zijn, beloofde hij hem een mand verse mossels te sturen.

We hoorden hoe dokter Guillet met gansch zijn personeel in de ambulance in het Spaansch huis te Diksmuide verrast en gevangen genomen werd. Hij werd uitgewisseld, maar zijn helper, Felix Chastang, werd den 11ⁿ November gedood, toen hij onder het vuur Fransche en Duitse gewonden verpleegde. De vijand zelf heeft hulde gebracht aan zijn dapperheid, door op zijn graf, op 't kerkhof van Eessen te schrijven: « Hier rust een dapper Fransch dokter ».

Zijn moeder vernam zijn dood door den fusilier Jules Brun, die later als zwaar gewonde uitgewisseld werd en o. m. over de verschrikkelijke dagen vertelde:

« Ik werd den 10ⁿ November gewond en viel naast mijn kapitein M. Sérieyx. Eenige stonden later werden we gevangen genomen. De Duitschers lieten ons voor hen uitgaan om over den IJzer te geraken. Aan de rivier gekomen, sprongen wij in het water. De heer Sérieyx kon al

Ieperen. Het portaal der Hallen in 1914.

zwenmend ontsnappen ; ik kon niet, daar ik vier kogels in den rechterarm, en een in den linkerelleboog had, en bovendien mijn linkerschouder gebroken was.

Ik moest tot den volgenden morgen half tien op een wrak blijven. De Duitschers haalden mij er af en brachten me in een ambulance, waar ik mijn braven dokter, den heer Chastang terug zag.

Bij het naderen van den vijand had hij zijn gewonden niet willen verlaten en zoo was hij eveneens gevangen genomen. Den ganschen nacht had hij over het veld gedwaald om de talrijke gekwetsten te zoeken.

Hij was goed en dapper en wij hielden veel van hem.

In de ambulance verbond dokter Chastang mij en daar de rijtuigen vol patiënten lagen en ik wat gaan kon, zei de Deutsche dokter hem, dat wij beiden voorop zouden loopen. Ik leed veel en mijn gebroken linkerarm verkeerde in ernstigen toestand, zoodat ik vreesde, dat hij afgezet zou moeten worden, maar de geneesheer verzekerde mij al het mogelijke te zullen doen om dit te voorkomen. Hij ondersteunde me en we waren ongeveer een kilometer buiten Diksmuide, op den weg naar Eessen, toen er eensklaps een Fransche granaat achter ons viel. Een scherf trof dokter Chastang in den rug ; de brave man viel neer.

Zijn laatste woorden waren : « O, ma... ». Ik denk dat hij had willen zeggen : « Oh, maman ».

Hij is dadelijk gestorven, zonder te lijden. Ik bleef bij hem en eenige oogenblikken later reed de ambulance wagen nader met den Duitschen dokter.

Daar de Deutsche soldaten juist bezig waren dooden te begraven, beval hij hun dokter Chastang bij de officieren te leggen. De dokter liet een kruis maken en schreef er zelf op « Ici repose un brave médecin français. » (Hier rust een dapper Fransch dokter).

Ik vertrok met de ambulance, maar dien namiddag vertelde een officier mij, dat onze dokter met alle verschuldigde eer ter aarde besteld was.

De Deutsche officier, waarvan hier sprake, schreef aan de moeder van dokter Chastang een brief van rouwbeklag en meldde, dat haar zoon op het kerkhof van Eessen rustte.»

Hoeveel dergelijke tooneelen kan men uit het beleg en de verdediging van Diksmuide aanhalen.

Miller Braundenburg, een Duitsch officier schreef insgelijks over de inneming van Diksmuide. Hij erkent dat dappere troepen tegenover de Duitschers stonden. « Vreeselijke dagen volgden », lezen wij in zijn verhaal. « Het weer veranderde dikwijls. Prachtige zonnige dagen volgden op storm en slagregens. Nacht en dag streed men. De grond werd gekocht met stroomen kostbaar bloed.

Ten Noorden der stad overschreed een naburige divisie, begunstigd door den aard van het land en een mindere vijandelijke macht, het kanaal en reeds hoopten wij op een inzinking der tegenpartij en de verovering der stad zonder veel bloedstorting, toen het nieuws der overstroming kwam. » (De schrijver doelt hier op Tervate en Ramskapelle, maar kent blijkbaar de bijzonderheden der worsteling aldaar niet, want zoo gemakkelijk gelijk hij het voorstelt, ging het niet).

« De naburige divisie », zoo vervolgt hij, « is fier de bruggen ten Noorden van Diksmuide te bezetten, doch het water maakt haar oprukken onmogelijk. Als de stad dus in ons bezit moet komen, zullen wij gedwongen zijn ze in een aanval van uit het Zuid-Westen te nemen ».

Dan spreekt hij over den strijd tusschen de Duitschers van 't kasteel en de Franschen en Belgen op het kerkhof.

« Den 9ⁿ November kwam het bevel : « De brigade R. zal den aanval op Diksmuide doen om een uur na den middag. » Het beslissend uur was geslagen.

Toen de 10^e November begon te lichten, schreden wij naar het front en nestelden ons in een loopgraaf op 900 meter der stad.

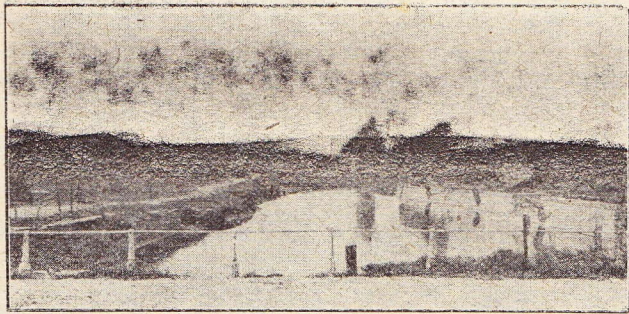
Twee dagen geleden lagen daar de jagers, die nu 200 meter voor ons zijn, op 150 meter van den vijand. In den nacht was er daar al gevochten.

Juist om negen uur begon onze zware artillerie met onder geschut een hevig vuur op den zuidelijken zoom van Diksmuide en de eerste vijandelijke loopgraven te richten.

Welk een stortvloed van ijzer en staal op de ongelukkige stad gedurende deze vier uren, die de bestorming vooraf gingen !

Om elf uur wisten wij nog niet, wie er in de voorste loopgraven meester waren, wij of de vijand. Ik werd op verkenning gezonden. Tegen den middag kon ik inlichtingen over den toestand geven.

De batterij M. die tot nu toe alleen op Diksmuide had geschoten, opende nu alleen haar vuur op het voornaamste doel en moest den aanval op de vooruitgeschoven loopgraven voorbereiden.

Ingang van Ieperen langs den
Diksmuidschen weg.

Kapitein M. had zijn waarnemingspost bij dien van den staf gevestigd en was telefonisch met zijn batterij verbonden.

Weldra was de vijandelijke loopgraaf door Belgen en koloniale ingenomen, geheel omvat.

Kapitein M. liet nog krachtiger schieten.

« Een salvo », beval hij door de telefoon. Barumf!

En boven de loopgraven dansten de shrapnellwolkjes.

« Granaten, zelfde afstand. Twee salvos ».

En toen sloegen de projektielen in de loopgraaf. De plaatsen werden aangeduid door dichte stof- en rookwolken. De kanonnen gaven alles wat ze konden en 't was een oorverdoovend gedonder.

Stilaan naderden de wijzers der klok één uur, het oogenblik van den aanval. Een oogenblik te voren had de batterij H. ook haar vuur los doen barsten. Tot nu toe zweeg ze, om haar plaats niet te verraden, doch thans viel ze aan.

In de loopgraaf tegenover haar stonden twee mitrailleurs, die in den nacht groote verwoestingen onder onze jonge troepen aangericht hadden. Waren ze onbeschadigd gebleven, dan zouden ze nu onzen aanval gesmoord hebben.

Tusschen ons en den vijand strekte zich een weidevlakte uit zonder eenige dekking. Men moest dus de vervloekte mitrailleurs vernielen. De sekte richtte er een geweldig vuur op en weldra lag op hun stelling slechts nog een hoop puin. De machinegeweren zouden ons niet meer hinderen.

Toen het een uur was, veranderde de artillerie van doelwit om onze eigen troepen niet te bestoken. Onze infanterie verliet haar loopgraven en liep in rangen door de weide naar de loopgraven van den tegenstander.

Nauwelijks was zij zichtbaar of van den linkeroever kwam shrapnellvuur, dat echter niet veel verliezen veroorzaakte.

Onze jonge troepen hadden nog niet de helft van den weg afgelegd, of de vijand verliet in groep zijn posities en vluchtte over den spoorweg naar Diksmuide.

Onze chef wees hen dadelijk als doel voor ons geschut aan. Velen vielen neer en de anderen snelden heen.

Een afdeeling koloniale wilde stand houden

tegen een muur, waarop een plakbrief hing met het woord « Atlas ». Onze artillerie maakte er spoedig een eind aan. De negers tuimelden over elkaar en de onzen namen den muur zonder moeite.

Nauwelijks was onze artillerie in de stad gedrongen, of licht geschut werd aangespannen en vertrok in galop langs den weg van Helsen. De stukken reden Diksmuide binnen, daverden over allerlei puin, bereikten de markt en stelden zich aan den Westkant op.

Deze stoutmoedigheid wekte een diepen indruk op onze jonge infanterie, welke zegekreten aanhiet, zich achter de kanonnen aansloot, welke dan hun vuur op de brug richtten.

De brug vloog de lucht in. Diksmuide was aan ons.

Om der waarheid wille moet ik zeggen, dat men nog eenigen tijd in de straten vocht, maar dit verzet kon ons de stad niet ontnemen.

Maar — gaat deze Duitscher voort — hadden wij de straten van Diksmuide tot een hel gemaakt voor de waarde en vereerde vijanden, nu was het stadje een hel voor ons. Nauwelijks hadden de batterijen van den tegenstander de zekerheid verkregen dat Diksmuide onbetwistbaar aan ons was, of zij openden een hevig vuur op ons.

Al hun kanonnen en houwitsers werden op deze plaats gericht ».

En verder bekennt hij. « De beslissing is nog niet verkregen; zij zal nog stroomen kostbaar bloed eischen ».

Braudenburg fantazeert nog wel eens. Hij spreekt herhaaldelijk van het zwaar geallieerd geschut, maar juist het munitiegebrek aan onze zijde verlamde de verdediging en was wel een der oorzaken der overgave.

Waarom weken de troepen van den spoorweg? Juist omdat zij door zulk een geweldig bombardement bestookt werden, zonder dat men van eigen zijde den vijand antwoorden kon.

Maar na den val kwam er versterking van geschut, teneinde den overtocht van den vijand over den IJzer te verhinderen.

De dijk aan onze zijde werd door zakken aarde versterkt; men maakte nieuwe loopgraven en verbeterde de oude.

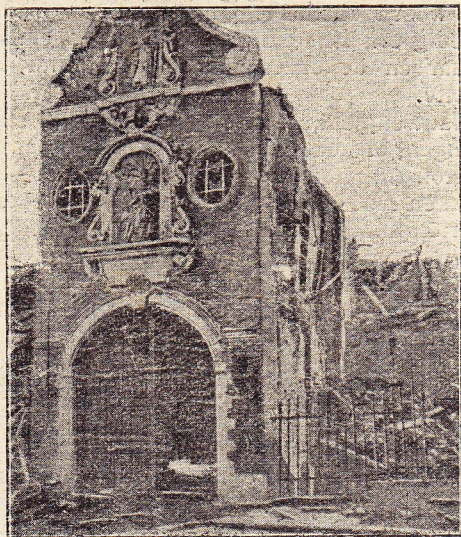
Admiraal Ronarc'h vestigde zijn kommando post te Oudekapelle.

De Duitschers zetten hun beschieting voort.

Den 12ⁿ November kregen de mariniers versterking van een afdeeling uit Toulon; men vulde de bressen aan.

Den 13ⁿ, na een geweldig bombardement, waagde de vijand een aanval, maar de omtrek der Hooge Brug werd zoo krachtdadig beschoten dat er geen kans overbleef om den overtocht te wagen. Dan maar meer geschut! En 't regende granaten op de loopgraven, op den weg, op Kaaskerke, dat al meer en meer verguisde.

De Duitschers hadden in de ruïnen bij de Hooge Brug machinegeweren geplaatst en de Fransche batterijen kregen bevel de muurbrokken en huizengeraamten daar nog meer te vernielen. De granaten kruisten elkaar huilend door de lucht, en al maar voort hield dat gedonder aan.

Ieperen. De St. Franciscusschool.

Nu braken nachten vol angstige spanning aan. Even ten Noorden van Diksmuide trachtten stoutmoedige Duitsche detachementen van mitrailleurs voorzien, op vlotten over de rivier te dringen, of beschermden ze de pontonniërs, die onder bescherming van dit vuur bruggen slaan.

Elken morgen vernielden de Fransche vijf en zeventigers dien arbeid.

Daar voerde de fregatkapitein Geynet het bevel. Zijn bataljon telde slechts 468 man meer, maar ze streden als leeuwen. Langzamerhand verminderden die aanvallen, ieder bleef op zijn zijde en aan Beerst-Bloote bepaalde het bedrijf zich tot fusilladen nu en dan.

« Zonderlinge gebeurtenissen hadden hier plaats », schreef kommandant Geynet.

« Nu en dan zwommen er Duitschers over. Eens legden we er drie door geweervuur op onze oever neer. 's Avonds zond ik vier mannen om ze te begraven. Een van dezen nam een der Pruisen bij de voeten, om zijn laarzen uit te trekken, maar eensklaps kreeg hij een geweldigen stamp tegen den buik. De vermeende doode verdween en loopt nog. De fusilier troostte zich waarschijnlijk over dien schop, maar betreurde de laarzen welke uitmuntend waren en de versleten pantoffels opperbest vervangen zouden hebben ».

En ja, de fusiliërs leden veel koude door hun onvoldoende kleedij en slecht schoeisel. Ook misten ze daar drinkbaar water. Dat van den IJzer kon men niet drinken; toch schepte men er uit de granaattrechters. En hoe moest dit zijn; zooveel lijken van menschen, kadavers van dieren staken in den bodem. Er was gevaar voor de vreeselijke typhus.

De Duitschers bepaalden zich nog steeds tot hun geschut. Zij meenden waarschijnlijk dat er van Kaaskerke niet veel meer overblijven zou en schoten dan op Oudekapelle, het hoofdkwartier van den admiraal.

Den 14ⁿ trof een granaat den brouwerijkelder van Sint Jakobskapelle. Er lagen 50 Franschen in van het 94^e infanterie; 29 werden gedood en de anderen verminkt en gewond.

Men besloot de linie nog meer te beveiligen door bij Beerst-Bloote land onder water te zetten. Ons hoofdkwartier zond een afdeeling genie. Bij paal 16 moest een sluis opgeblazen worden, maar men diende daarvoor aan de overzijde der rivier te zijn, dus aan de Duitsche linie. 't Zou een gevaarlijk stukje zijn, temeer daar men zelfs geen bootje had.

Men vroeg wie het aangaan durfde en een kwartiermeester. Le Bellé bood zich aan. Als vaartuig beschikte hij slechts over een paar planken op twee tonnen. Men wachtte den nacht af. Eenige mannen slopen naar den oever en Le Bellé schepte zich met zijn dynamiet in.

Scherpschutters moesten hem de Duitschers van 't lijf houden. De kwartiermeester bereikte het sluisje, maar ook de vijand ontdekte hem en schoot in zijn richting. Kogels zoemden om hem heen, doch de koelbloedige, dappere kerel werkte bedaard voort. Toen alles in orde was, vluchtte hij al zwemmend heen. Een slag klonk en het sluisje werd opgeblazen.

Het water zette ook hier niet in een keer Beerst-Bloote onder, maar eischte tijd. In elk geval werd na eenige dagen het doel bereikt. De Duitsche loopgraven liepen vol, een vloed zette akkers en weiden blank en sloot die strook voor elken aanval af.

De Duitschers bepaalden zich, zooals wij reeds zeiden, tot hun artillerie. Onvermoeid schoten de stukken. Oudekapelle moest het ontgelden en admiraal Ronarc'h was verplicht een ander kwartier te zoeken; hij begaf zich naar den Rabbelaar, op den weg naar Fortem. De kerk van het dorp stortte welhaast in puin.

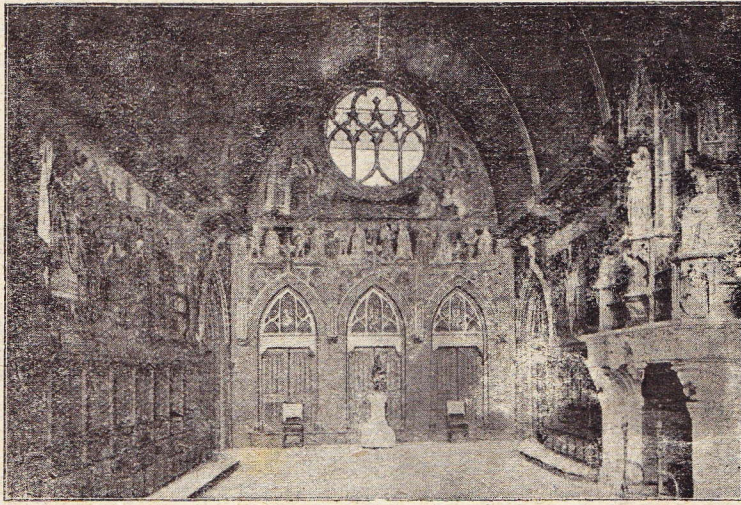
Eindelijk zouden de fusiliërs afgelost worden. Een maand reeds worstelden ze nu voor Diksmuide, en velen hunner waren er gebleven.

Den 16ⁿ in den namiddag kwam het order tot aflossing: het 94^e infanterie-regiment zou de loopgraven bezetten. De mariniers waren verheugd. Ze zagen betere voeding en rust in 't verschiët.

« De mannen verheugden zich » schreef de scheepsluitenant M. in zijn notaboekje, « vooral daar de ossen en kalveren, welke in den omtrek gedwaald hadden, nu verdwenen waren. Ik zal blij zijn, mij eens geheel te kunnen wasschen en te verkleeden, want ik heb het niet meer kunnen doen » sedert mijn vertrek van Grand-Garton, waar ik op 15 Oktober het konvooi geëskorteerd had.

In de loopgraaf van kapitein Malherbe, trachtte men een uit de schipbreuk van Diksmuide ontsnapte fonograaf « le Chant du départ » te laten spelen. Maar nog eens moesten de fusiliërs er aan herinnerd worden hoe guur het nu in Vlaanderen was. Den 15ⁿ begon het te sneeuwen en de wind stormde uit het Noord-Westen.

In stilte vertrok men. De Franschen plasten door het slijk der wegen. Eensklaps ontploften eenige granaten boven hen en zeker moest de vij-

Ieperen. De Schepenzaal van Nieuwerk in 1914.

and de beweging bemerkt hebben. 't Was niet voor dit bombardement dat menigeen dikwijls achter zich keek. Nu bij het afscheid voelde men beter wat Diksmuide voor de brigade was geweest en hoeveel liefs men er achter liet.

Sommigen vielen in grachten en sleurden zich dan doornat voort. Bij allen plakten de kleeren aan 't lichaam, want nu regende, dan sneeuwde het, en guur blies de wind. Men had slijk tot in den nek. Maar kolonel Depage stapte nevens zijn strijders, ofschoon hij nauwelijks van een wonde hersteld was.

Op den weg naar Hoogstade wachtte hen een verrassing. Generaal Urbal, kommandant van het VIIe leger, dat den 20^{en} Oktober gevormd was om met het Belgisch leger samen te werken, stelde zijn bezoek aan de brigade niet uit, tot deze in een kantonnement aangekomen was, doch den morgen van den 18^{en} reed hij haar met een peloton van 30 dragonders tegemoet; hij steeg af en dekoreerde admiraal Ronarc'h en de twee jongste fusiliers van het 1° en 2° regiment en omhelsde deze matrozen, ofschoon zulks tegen de voorschriften indruischte. De knapen waren nog geen achttien jaar. Eenige uren van daar bulderde de artillerie van den vijand.

Zoo wilde de generaal de gansche brigade en haar heldhaftige verdediging van Diksmuide eeren ».

De troepen trokken vervolgens naar Hoogstade en Gyverinckhove.

We lezen in het dagboek, dat hier vier spionnen aangehouden werden, welke om de troepen zwierven.

Bijzonderheden staan er niet bij. 't Is mogelijk dat de mannen met die bedoeling om de soldaten zwierven, maar we dienen in elk geval met dergelijke notas uiterst voorzichtig te zijn. Vooral de Fransen en zelfs ook veel onzer officieren toonden zich zeer wantrouwend jegens de bevolking, welke ze niet verstonden en wier nieuwsgierigheid ze geheel verkeerd onvatten.

Menige doodonschuldige burger is in die dagen als spion weggeleid.

Op 1 November beschoten de Duitschers Veurne. Men beschuldigde een landbouwer van Ramskapelle, Duitsche soldaten op zijn hoeve verborgen te hebben gehouden, met een kanon, het stuk dat op Veurne schoot.

Duitschers en een kanon op het Groot-Noordhof, zooals de boerderij heette! En dan schieten van daar! Maar tegelijk wemelde de hoeve van Fransche en Belgische militairen, want zij lag nog geheel binnen onze linie, tien minuten gaans achter den spoordijk en 't overstromde gebied. Vlak bij stond onze artillerie, welke den vijand bestookte. 't Was te dwaas om het een oogenblik te gelooven... Maar in den nacht van 3 November werden de boer, zijn gezin en zijn werklieden, die bij hem geweken waren, dan toch van de boerderij gehaald. Gendarmen omringden de twee voertuigen met burgers, en de eigen paarden trokken die voort. De landbouwer bracht den eersten nacht in een aardappelkelder onder Wulpen door en moest dan naar Veurne.

Langen tijd bleef hij hier bewaakt en dikwijls werd hij onderhoord. Natuurlijk moest men hem op den duur vrij laten en de armé man kon als banneling naar Frankrijk wijken.

Hoeveel vreedzame inwoners van Nieuwpoort zijn gevangelijk heen geleid en moesten dagen lang in een kerk of de gevangenis te Veurne hun lot afwachten.

Daarom zeggen we, dat we met zulke mededeelingen zeer voorzichtig dienen te zijn.

Intusschen werd het winter: het sneeuwde en vroom op 18 en 19 November.

De admiraal wilde zijn brigade hergroepeeren. Hier ging het niet. Er was geen plaats om zich te bewegen. Dan kwam er bevel naar Duinkerke te trekken.

Den 22^{en} November begaf de brigade zich op weg. 't Duurde niet lang of de orde was verbroken.

Nu nas openbaarde zich duidelijk de uitputting der troepen, die niet tegen een marsch van 35 kilometer bestand waren. Bovendien werd de tocht gehinderd door konvooien in tegenoverge-

Zicht van Ieperen in 1914.

stelde richting. De wegen schenen eindeloos lang en waren doorslecht. Er waren veel achterblijvers.

De fusiliers kwamen door Hondshoote en Bergen, twee plaatsen, waar weinig omging, maar welke nu schokten van de oorlogsdrukke en welke ook bij onze soldaten goed bekend zijn.

Hondshoote behoort tot de rij van sluimerende steedjes, welke in 't Noorden van 't oud Vlaanderen begint met Aardenburg en Sluis en verder Lissewege, Damme, Brugge, Oudenburg, Ghistel, wijlen Nieuwpoort en wijlen Diksmuide, Veurne bevat, en voortloopt in Winoksbergen, Broekburg en Grevelingen.

Of ge op de wallen van Sluis of van Nieuwpoort of van Hondshoote wandelt, ge krijgt dezelfde indrukken, ge ziet er 's zomers den krans van groen, zoo heerlijk prikkend tegen 't stede-grauw, ge hoort er 's winters hetzelfde doordringend ravengekras uit de hooge, kale boomen, en daar binnen de veste, in de ruime, ouderwetsche woningen en verlaten pakhuizen heerscht dezelfde stilte, die u, vreemd verschijnsel, soms huiveren doet, soms vroolijk stemt.

Overal zijn het dezelfde verlaten straten, hier wijder, daar smaller, begrensd door lieve gevels met trapjes, straten, die ergens eindigen op een wal of een akker, welke vroeger ruime woningen droeg, of bij een bruggetje over een traag vlietend watertje, ook een overblijfsel van iets grooters.

Maar hoe schoon, die oude plaatsen, waar ge in 't verleden leeft, waar u uit 't relief van een gevel, uit de omlijsting van een raam, uit een nui, uit een klopper, ja, waar al niet, de kunst tegenstraalt! Hoe innig die straatjes en pleintjes, als geïsoleerd uit den grond in harmonie met de omgeving en niet gemaakt!

En zooveel van dat alles werd nu met vernieling bedreigd, veel erger dan het ooit in het verleden was geweest.

Zeker, deze steedjes waren in de geschiedenis niet vreemd.

Hondshoote's schoone kerk, met haar hoogen toren « De witte Toren », zooals men in de streek zegt, is te groot, en op het oude stadhuis verhandelt de vroedschap slechts eenvoudige plaatse-

lijke belangen. In de wandelzaal hangen negen schilderijen, portretten van sterke vrouwen, Judith, Debora, Paulina, Porcia, Zenobie, Lucretia, Jacaste, Monimi en Jeanne d'Arc. Door bemoeiing van Lamartine, die hier dikwijls vertoefde en tot afgevaardigde van 't arrondissement gekozen werd, schonk de regeering aan de gemeente een doek van Bellanger, den slag bij Hondshoote verbeeldend.

Want hier ligt een slagveld.

Een monument « De Faam », herinnert er ons ook aan. Zij, die nu als bondgenooten samen strijden, de Engelschen en Franschen, stonden hier in 1791 tegenover elkander en Barthelemy getuigde in zijn verslag, wat ook nu waarheid bleek. « Op dit voor den krijg ongeschikt terrein met zijn hagen en grachten, vecht men niet, maar steekt men elkander dood. »

En hoe waar was dat nu nog!

Aan den IJzer, 't zelfde gewest, leverde men geen veldslagen, gelijk op golvende kouters, maar eveneens daar stak men elkaar dood.

In al die plaatsen ontvingen de vermoeide fusiliers een hartelijk onthaal.

Om half zes bereikte het gros de dorpen Saint-Pol, Petite Synthe, Mardycq bij Duinkerke.

Eindelijk zou men eens kunnen uitblazen, lakte een rustiger leven.

Maar eenige uren later kwam er een vraag om hulp van het front en moest men besluiten de nog eenigszins weerbare mannen den volgenden morgen in autobussen terug te voeren. Velen konden niet mee en bleven te Saint-Pol, waar ze vanwege de bevolking een goed onthaal genoten. Men bood de vermoeide strijders een rustplaats aan, schonk hun versnaperingen, want ieder wilde zijn vreugde luchten over het behoud van Diksmuide.

Men had immers zoo veel angst uitgestaan, toen men vreesde, dat de vijand doorbreken en ook Fransch-Vlaanderen invallen zou.

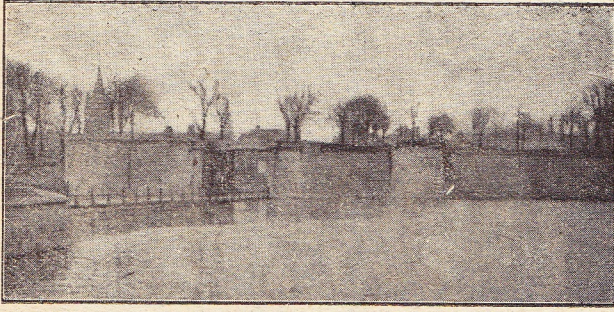
Den 29^e 's morgens om zes uur laadden de autobussen hun reizigers op, de fusiliers, welken geen rust gegund werd. Niemand wist waarheen het nu ging. Wel hoorde men geruchten als zou de Duitscher bij Diksmuide over den IJzer gedrongen zijn; anderen beweerden, dat de linie bij Nieuwpoort doorbroken was.

Er waren er zelfs, die met fierheid luisterden naar een bericht dat de brigade, om haar dapperheid tot eerewacht van Koning Albert in de Panne aangeduid geworden was.

Wat was de reden van het alarm dan? De vlieger Vedrinnes had bij Woumen groote bedrijvigheid onder de Duitschers opgemerkt. Dezen legden bruggen over den IJzer en daaruit leidde men af, dat er een hardnekkige aanval, een nieuw offensief geschiedt zou.

Voor alle zekerheid deed de generaal weer een beroep op de brigade, daar de territorialen bij Diksmuide nog niet gehard waren in het nieuwe bestaan.

De mariniers hadden dus geen kans gehad hun beslikte, gescheurde, versleten kleeren te herstellen of te verwisselen en hun ongelukkig schoeisel te vervangen.

Ieperen. De Rijkselsche poort in 1914.

Maar het vervoer in de autobus was iets nieuws en bracht de mannen in een vroolijke stemming.

En zingende en roepende stormden de jonge mannen bij het lichten van den dag door Duinkerke, Winoksbergen, Hondshoote, Leysele. Ongemerkt waren ze weer in België gereden, en nu ging het langs Isenberge, Rexpoele, Gyverinckhove, tot Linde. De autos reden niet verder meer, en de brigade stapte uit. 't Was koud aan de voeten, want de dooi viel in en de sneeuw veranderde in zwart slijk dat door het versleten schoeisel drong.

Als kantonnement werd Loo, tusschen Veurne en Ieperen, aangewezen, een Vlaamsch stadje zoo oud, dat de menschen vertelden hoe aan een boom bij de Westpoort, Julius Caesar zijn paard bond, toen hij naar Boulogne reed, om van daar een aanval op Groot Bretagne voor te bereiden.

Maar Loo zat al vol troepen en daarom moest het 2° regiment te Pollinckhove blijven, terwijl het 1° naar Loo marcheerde.

't Was er minder goed dan te Saint-Pol, want alle gebouwen had men reeds voor andere detachementen opgevorderd, en ook de huizen zaten vol. Met moeite bracht men de nog steeds afgematte mariniers onder dak, en veel officieren — men had verdwenenen weer vervangen — moesten op stroo logeeren. Een bataljon kampeerde op stroo in de oude, ruime kerk, een der monumenten van Veurne-Ambacht. Officieren legden zich op het hoogzaal ter ruste. De wind gierde soms door de gebroken ramen.

De vijandelijke aanval bleef uit bij Woumen, maar uit Nieuwpoort vroeg men hulp en autobussen brachten een bataljon van het regiment uit Pollinckhove er heen. De rest van dit regiment werd dan te Kaaskerke gelegerd en keerde dus onverwacht vlug voor Diksmuide terug, terwijl het 1° tot 5 December te Loo bleef en dus wat rust genoot, toch nog in ongunstige omstandigheden, slecht gelogeerd, onder bereik van bommen, onbeschut voor het onbarmhartig weer, dikwijls onvoldoende gevoed.

De val van Diksmuide heeft ons echter zoo ver gevoerd, dat we om in de tijdorde te blijven, eerst nog eenige andere feiten moeten ophalen.

De Duitse bladen erkenden zelf, dat de overwinning van Diksmuide geen doortocht aan 's keizers legers verleende en de troepen zich

daar alleen tot een verdedigende rol moesten bepalen.

XVII.

Het verloop van den slag bij Ieper. — De Duitse nederlagen. — De beschieting der stad. — De Pruisische garde.

De doorbraak aan den IJzer was dus niet geslaagd. Al bevond de keizer zich in Vlaanderen en had hij een machtigen invloed op zijn legers, dat kon hij toch niet verkrijgen. En vreeselijk was de teleurstelling toen het bleek, dat na den hardnekkigen weerstand, ook het water den weg naar Calais sloot.

Nog een hoop bleef er over : een doorbraak bij Ieperen. Wij hebben reeds een gedeelte van dien vreeselijken slag beschreven. Nu werd er bevel gegeven kost wat kost een bres in de Engelsche linies te slaan, een weg langs daar naar Frankrijk te openen.

Den laatsten Oktoberdag begonnen de Duitschers al vroeg een aanval. 't Was nog donker toen men in zijn linies allerlei signalen hoorde en zwevende lichtjes van lantaarns zag.

Van gevangenen vernam men dat de keizer er op gesteld was op 1 November te Ieperen te zijn.

En er scheen kans. De uitgeputte 1° Engelsche divisie was van Geluwvelt geweken tot het knooppunt der wegen naar Frezenberg en Meeenen. De 7° divisie op haar beurt had achteruit moeten trekken op de hoogten van Klein Zillebeke.

De ruitery van Allenby verweerde zich hopeeloos, over een linie welke veel te lang was voor de geringe macht.

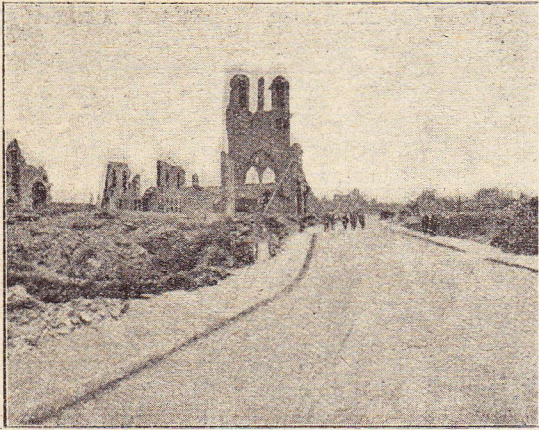
Doch de 2° divisie scheen nog al haar kracht te bezitten. Ze stond ten Noorden van Geluwvelt en wierp de aanrukkende Duitschers links van de 1° divisie terug. Haar sukses vuurde deze laatste aan, die nu mede optrok in een bestorming der vijandelijke rechterflank.

Het 2° Worcesters uit de 5° brigade, gesteund door de veld-artillerie en het 2° Oxfords, zweepten den vijand van langs den steenweg achteruit. Ze vlogen opeens en onverwachts op den vijand.

« Dan zag men, schrijft Napier, met welke wakkerheid en welke majesteit de Engelsche strijder vecht... Niets kon weerstaan aan dien overweldigenden vloed. Geene uitbraak van ongetemde kracht, geen zenuwachtige geestdrift verflauwde de bestendige vastheid van hun oprukken. »

Met de bajonet namen ze Geluwvelt in, rond 2.30 uur 's namiddags, en de linie was hervormd. Dat liet aan de 6° kavalierie-brigade toe, de bosschen te zuiveren Oost van 't dorp, en dan de gaping te vullen tusschen de 7° divisie en de 2° brigade. 's Avonds hadden de 7° divisie en Bulfin's steuntroepen hun vroegeren stand heringenen. (1)

1) A. Callewaert. « Yper. »

Ieperen. De Boterstraat.

Ieperen. Bombardement van het Asiel.

De laatste Oktoberdag neigde ten einde. Allerheiligen brak aan, maar Ieperen bleef buiten den klauw van den vijand.

Intusschen was Ieperen zelf al beschoten geworden. De eerste granaat kwam in den nacht van 29 op 30 Oktober.

«Omtrent elf uur» vertelt Cesar Gezelle, «droomde ik, dat ik een hond hoorde huilen, maar het kwam af al zwellend en werd een getier, zoo nijdig, en zoo nabij, als wilde het tegen mijn kamervenster openkletteren.

Het klakte open met een slag, die gansch het huis deed daveren, en verscheidene vensterruiten op de straat in stukken rinkelen. Met dien slag was ik wakker, ik bleef eenige oogenblikken liggen, terwijl 't bloed hamerde tegen mijn slapen van 't verschot.

Ik wachtte en nu lagen er voorzeker vele alzoo te wachten in de stad.

Eenige minuten gingen voorbij, stil als in een graf. De duisternis was dik en geen mensch, die een vin roerde in huis of op straat.

Een doffe slag in de verte en daarop weer dat hondengehuil.

Eer ik tijd had tot verder gepeins, schokte geheel ons gewest met zulk een vervaarlijke ontploffing alsof de donder te midden ons huis ware gevallen. Buiten ritste het op de straatsteenen en rinkelde het, als viel er een regen van metalen scherfjes.

Ik sprong te beene en had moeite om mijn zinnen te gelooven; ik had willen twijfelen aan hetgeen daar wezenlijk gebeurde, de waarheid wegduwen en bevinden dat het geen waarheid was. Doch 't was slechts al te waar.

De huisgenooten zijn rap uit hun bed gesprongen en loopen radeloos heen en weer. Buiten gaan deuren open en slaan weer toe: een peerdengespan rijdt te vluchte door de duisternis. Verders donkere nacht.

Hoe het elders ging, weet ik niet, maar toen de volgende bom afkwam, zat ons gebuurte, vijf of zes huisgezinnen bijeen, verscholen onder het gewelf van een grooten kelder. Het gewoon kanongebulder, dat sedert dagen om de stad hing,

als het grommelen van een onweder, dat niet af trekken wil, had als bij afspraak opgehouden, de nacht was akelig stil, als om die keel te laten braken, die elke vijf of zes minuten een zware granaat op ons afzond.

Wij zaten tusschen bakken en biervaten met ons hoofd op de handen, en onze armen op de knieën gesteund. Nog eens berst het los, dof uit de verte, alsof het monstergewand van den aardschoot hikte; nog eens komt het doodelijk gehuil zwellend op ons aan, en allen, uit ingeboren bezorgdheid voor ons leven, uit natuurlijk angstgevoel, steken we de schouders op. De slag weerdavert, het huis waggelt boven ons, vensters hooren we in scherven vliegen, dakpannen tegen de steenen rammelen; puin en steengruis naar beneden storten en daarna was 't weer doodstil.

Den volgenden dag kwamen de menschen als uit een naren droom. Er waren dooden, er waren gekwetsten: in verscheidene huizen en gebouwen waren gruwelijke gaten geschoten; 's morgens hernam het kriegsverkeer zijn drukken gang. 's Avonds kwam de vrees weer op. Hoe zou de nacht zijn?

Vele gezinnen verlieten hun huis en de stad en ook ons gebuurte stond op straat, gereed om bij 't eerste schot den duisterten in te gaan: er viel een fijne motregen, de hemel was zwart en in de straten stond het water in blinkende plassen tusschen het slijk.

Er kwam niets. 't Wachten moe, trok elk zijn huis weer binnen en richtte zijn kelder tot slaapstee in.

De nacht ging voorbij en er kwam niets. Het schieten binst den Zaterdag werd zooveel te heviger.

Meer en meer krijgsgevangenen zagen we naar de treinen voeren, meer en meer gewonden binnen brengen. Twee, drie maal daags wierpen vliegers bommen uit de lucht, en aan den Zuid-Oostkant, dien Zaterdagnoon, vielen de shrapnells reeds tot in de Rijselstraat.

De drie vierden der bevolking sloot op dien dag zijn onbergzaam huis; immers liep al met eens het gerucht dat de slaglijn dreigde door te

De overstroming voltrok haar werk.

breken en de stad groot gevaar liep van overrompeling.

Nu was het geen verhuizen meer, maar een vluchten, het eenige gat uit, dat opengebleven was : Zuidwestwaarts en naar Poperinghe. »

Aldus verhaalt Cesar Gezelle in zijn meesterlijk werk « De Dood van Ieper » hoe de eerste bommen de eerwaardige stad bestookten ; en toen begon de lange en trage doodstrijd, de algeheele vernieling van deze zoo heerlijke plaats, welker trots wel de halle en kathedraal waren, doch die nog zooveel andere schoone monumenten telde, nu opgeofferd aan het onbarmhartig geschut van een niets ontzienden vijand. We zagen Nieuwpoort en Diksmuide sterven. Aldus verging het ook Ieperen. Maar dood, neen... dood, kon het niet zijn, zoo lang daar de ziel van den weerstand bleef.

Dien te breken was dus het doel der Duitsche legers. Het mislukte, gelijk we beschreven op den laatsten Oktoberdag.

Op Allerheiligen volgden weer aanvallen.

Eerst te Klein Zillebeke tegen Bulfin's 2^e en 4^e brigade en dan bij Meessen tegen Allenby.

De eerste werd vrij gemakkelijk met de hulp van Byngs kavalerie afgeslagen. Deze storm scheen slechts den anderen te moeten steunen, want bij het ongelukkige Meessen ging het geweldig toe.

De Britten boden hardnekkig verzet ; echter moesten ze voor de overmacht Hollebeke en Meessen opgeven. Deze plaatsen waren van belang, daar ze de tegenpartij gewichtige hoogten voor zijn geschut bezorgden.

Meessen stond onder hevig vuur. Huizen stortten in. De Engelschen trachtten het te herneemen. Dien dag ging het verscheidene malen van hand tot hand, maar ten slotte bleef de vijand er meester. Callewaert zegt in zijn overzicht van de gevechten :

Meessen werd platgevaagd onder een vrees-

lijk kanonvuur, en spijs onze verwoede tegen-aanvallen, konden wij het niet herinnemen. Allenby riep de vier bataljons (tweede korps) ter hulp, die op rust lagen tusschen Meessen en Belle. Ze kwamen op, dolven loopgrachten en hielden stand tot 's nachts tegen een gestadig vijandelijk aanvallen. 't waren de London Scottish, voor het eerst in t' vuur, en ze toonden de koelbloedigheid van oude soldaten. Binst den nacht, braken de Duitschers door de linkerflank van de 1e kavalerie-divisie, namen Wytschaete in — op den steenweg van Ieperen naar Armentières — en beschoten van overlangs de London Scottish, maar in den voormiddag van Maandag, den 2e, geraakten de steuntroepen met het Fransche 16e korps nader Wytschaete en versterkten hun front. Meessen bleef in Duitsche handen ; — 't was een groote insprong in onze linie, die nu liep van De Gheer tot ten Westen van Meessen, door Wytschaete, Sint-Elloi en Klein Zillebeke naar Geluwvelt. Op De Gheer werd er dien dag hevig gevochten aan Pulteney's linkerhand, waar Dent, de trommelaar van de Oost-Lancashires, het Victoria Kruis won, met het bevel te nemen over de troepen, na den dood van al de officieren, en stand te houden tot dat er hulp kwam.

Bloedig inderdaad waren de gevechten. Telkens en telkens sloegen als de golven der branding de vijandelijke linies aan. Soms sprongen ze, juichend reeds in hun overmoed, de Britsche stellingen binnen, maar ieder maal werden ze er weer uitgeworpen.

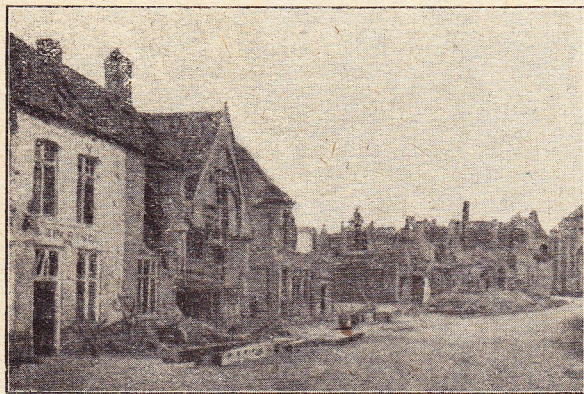
Waar de aanvoerders vielen, voerden onder-officiëren, ja, gewone soldaten de anderen aan. Men wilde eenvoudig niet wijken. Om enkele voeten terrein werd gestreden als om een veste. De doden hoopten zich op. Gewonden zelfs verzamelden hun laatste krachten om het verzet te steunen. Met groote opoffering brachten voerlui onder het allerhevigst vuur munitie aan. Werden de paarden weggemaaid, dan sleurden de mannen zelf de kaissons nader.

Meessen was verloren, ja, maar verder zou de tegenstander niet doordringen. De Duitsche officieren hielden van woede. Ze sloegen de wijken met hun sabels, dreigden ze met revolvers. In den rug stonden mitrailleurs om vluchtende Pruisen weer in het vuur te jagen.

De keizer wilde het, dat Ieperen genomen werd, maar de wensch van den oppersten krijgshoofd brak op de heldhaftigheid van het legertje, door Wilhelm II en zijn kliek zoo geminacht.

Officiëren erkenden later het niet te kunnen verklaren, waarom de plannen van Duitschland daar mislukten en noemden het eenvoudig een wonder.

Het einde van den dag brak den 2ⁿ November de gevechten af. En bovendien was de Duitsche aanvaller uitgeput. Hijgend lag hij in de zoo duur gekochte stellingen en kon er niet aan denken, de bestorming den volgende dag voort te zetten. En zelfs vijf dagen lang bepaalde de tegenstander zich tot een eenvoudige beschieting. Die verpoozing kwam den Britten uitmuntend te

Ieperen. De Rijsselstraat in 1915.

pas, en om uit te blazen, en om de geschokte eenheden weer te groepeeren.

Zoo was de 7^e Engelsche divisie gesmolten van 12.000 tot 3.000 man.

De Duitschers vervoerden hun gewonden en begroeven hun doodten.

Een verslag uit die dagen over de bewoners van Becelare luidt :

« O, zoo dikwijls, als ze door de kleine ramen van hun hoeve staren, zien ze een tooneel, waaraan ze trouwens reeds gewoon zijn geworden : een veldprediker en een overste rechts van een gapenden kuil ; tegenover hen helpers van het Roode Kruis. En in 't groote graf liggen jonge mannen, gevallen in den hevigen strijd, welke al vier maanden hier woedt. De geestelijke bidt een wijle... Dan wordt haastig het graf gevuld. Zoo is de weg van Dadizeele tot Geluwvelt één kerkhof.... »

« Van verre gezien », vertelde een boer, « zou je peinzen aan een akker, waar 't wintergraan door 't mildig weere rap opgeschoten is. Want al die graven zijn getooid met groene dentakken en bladeren. 't Is van een eindeke gezien een groote, groene plekke. »

De Duitschers verliezen hun overmoed en zeggen dat ze niet doorbreken kunnen. En veel soldaten vragen aan de boeren, welke sterke forten daar bij Ieperen toch liggen.

« Namen, Maubeuge, Antwerpen, hadden we zoo gauw en hier gaat het niet », zeggen ze in hun verwondering.

Dat vermeende fort is 't Polygoonveld ten Z.-O. van Ieperen. Tusschen dennebosschen op 't golvende land lag daar 't oefeningsplein voor de leger-ruiterijschool van de stad. En ja, de Engelschen hebben die voordeelige stelling nu in een fort veranderd, sterker dan de moderne koepelvestingen, waarop men zoo vertrouwde. Achter boomstammen en stalen platen, in onderaardsche gangen zitten ze er in een onneembare plaats. En menig Duitsch soldaat, die weer kameraden heeft zien vallen en gewonden wegdragen, en aan ouders of vrouw en kinderen denkt, zegt, wanneer hij afgemat en beslijkt de loopgraven verlaat, tot den Vlaamschen boer : « België werd uns Grab. »

Een kerkhof was het daar.

Ook van ruïnen...

« O, in den eersten tijd », zei mij een boer, die eindelijk van daar weggetrokken is, « was het heel gewoon, dat we, wanneer we 's avonds ons hoofd eens buiten staken, vier, vijf hoeven zagen branden. »

Tusschen Roeselare en Ieperen staat maar één molen meer : de Arkemolen ; hij draagt echter ook al menige wonde en mag niet meer draaien, want... de mulder moest eens met de wicken seinen geven aan den vijand.

Zoo werd niet alleen een stad als Ieperen ten doode opgeschreven, maar een gansch gewest ! En men was nog maar in het begin !

Den 6ⁿ November hernam de vijand zijn aanvallen. Hij richtte ze nu op de Franschen bij Zillebeke. Deze werden wat achteruit geduwd.

Maar de vijandelijke aanval kwam in massa op, en de Franschen weken opnieuw achteruit op de Engelsche inlandsche kavalerie, waarvan er twee eskadrons in dubbele rij den weg bezetten om de vlucht te stremmen. Voor een oogenblik was er wilde wanorde. Franschen, Engelschen en opkomende Duitschers waren onderengemengd in de dorpstraten. Kolonel Gordon Wilson van de Blues, een heldhaftig soldaat, werd gedood door geschot uit de huizen.

Majoor Hugh Dawnay, die den staf van 't hoofdkwartier verlaten had om het 2e lijfwachten aan te voeren, leidde zijn volk t aanval, en bracht den vijand wreede verliezen toe. Twee honderd jaar voordien had in de Vlaamsche velden de Fransche « Maison du Roi » een wanhopigen aanval gedaan : 't waren de beroemde « Gants glacés », gekleed in kanten en staal, met pluinhoeden op, en met vurige paarden. Schromelijk anders was de aanval nu van de Engelsche inlandsche kavalerie — bemodderde mannen in kaki, stormlopend te voete, met de bajonet. 't Was oorlog zonder ijdelheid of praal, een strijd van naakte hardnekkigheid en stalen moed.

Hugh Dawnay viel aan 't hoofd zijner mannen, doch niet vooraleer hij orde gehouden had onder den vijand.

Zijn dood was vruchtbaar, want de aanval waarin hij viel, redde den toestand der Engelschen. (1)

7 November. Weer hardnekkige gevechten. 's Avonds was Lawford's 22^e brigade gesmolten tot op den aanvoerder, vijf officieren en 700 man.

Toen volgde er weer kalmte tot 10 November. Maar die rust was er een voor een onweer.

« Op Woensdag den 11ⁿ », zoo vertaalt Callewaert de beschrijving van John Buchan, « kwam de oppermachtigste poging. Lijk Napoleon zijn lijfwacht gebruikt had voor den eind-aanval te Waterloo, zoo deed keizer Wilhelm met hetzelfde doel te Ieperen.

De 1^e en 4^e brigade van de Pruisische Lijf-

(1) Callewaert. « Yper. »

Ieperen. Het Schippershuis.

wacht (1) waren opgebracht uit het Arras-gewest en ze werden losgelaten tegen het punt van onzen uitsprong.

Ze hadden geleden te Charleroi en te Guise, schromelijk geleden in de moerassen van Saint-Gond, bijna even schromelijk te Reims, maar nu vochten ze onder de oogen van hunnen keizer, en ze rukten voorwaarts als op den eersten dag van den oorlog. Maar wat ongelooflijk scheen, en wat onze mannen hunne oogen deed uitwrijven van verwondering voor 't geene ze zagen of wat ze slechts meenden te zien in de duisternis van de kleine uurtjes van den nacht, het was dat die beroemde troepen den optocht deden in hun welbekenden... parademarsch! Ze kwamen den steenweg van Meenen op tegen Geluwvelt en lang vooraleer ze naderden had de bliksemslag van het Engelsch vuur een zwaren tol op hen genomen. Maar zóó sterk was de regeltucht, dat hunne massa vast ineengedrongen bleef.

De Engelsche 1^e divisie onderging den hevigen schok van den aanval, en op drie punten braken de vijanden door en wonnen zij de bosschen naar het Westen toe. Ze namen de eerste linie loopgraven der Engelschen in, maar schenen onmachtig om den naasten beslissenden stap te doen.

Het Engelsch frontvuur stremde ze, en de flanken beschoten ze van overlangs, en ze vielen terug op de loopgraven, die ze gewonnen hadden.

De Engelsche tegen-aanval dreef ze uit het meeste deel ervan, maar ze hielden er eene of twee, en een smalle streep gronds in 't Polygoonbosch. Luitenant Walter Brodie — 2^e Highland lichte infanterie — kreeg het Victoria-

(1) Die brigaden bevatten — dertien bataljons tesamen — het 1^e en het 3^e regiment Lijfwachten te voet, het Keizer Franz Grenadier-regiment n° 2, het Koningin Augusta's Grenadier-regiment n° 4, en mogelijks het bataljon jagers.

Kruis voor een heerlijken opruk, die een deel der loopgraven herwon. Op dien dag viel brigade-generaal Charles Fitzclarence, V. C., de aanvoerder der 1^e brigade (1), een soldaat wiens wapenkundig talent niet minder bewonderenswaardig was dan zijn heldenmoed.

Met het mislukken der Pruisische lijfwacht scheen de vijand zijne levenskrachten uitgeput te hebben. Zijn gestadig wassende vloed van soldaten was er niet toe geraakt de dunne linie der Verbondenen te overrompelen en te doen verzinken. En doodelijk uitgeput, diep gekwetst door hevige verliezen, werden 's vijands slagen al weeker en weeker, en hij verviel nog eens in de routine van den oorlog in de loopgraven.

Intusschen worstelde Dubois' 9^e korps Noordelijk, den keten vormende met de troepen van den IJzer.

De strijd raasde rond Bixschoote, waar de lijken zich in het dorp en de omgeving opstapelden.

De inname van deze plaats zou aan den vijand toegelaten hebben schrijlings de vaart en den spoorweg Ieperen-Diksmuide te bezetten, en alzoo de Engelschen af te snijden en te omsingelen van uit het Noorden — een doel, dat opperbest geeliek aan hetgeen had kunnen gebeuren aan den zwaai van de Ieperen-Komen-vaart te Klein Zillebeke.

Om daar toe te geraken, wierp de vijand bataljon achter bataljon op Bixschoote. Op éénen dag, zegt de Fransche staf, werden er drie Duitsche regimenten vernietigd, en een vierde 's anderen-daags.

De vijand deed razenden arbeid rond de stad, Noord en Zuid, maar waar hij ook wilde zwenken, het werd hem belet.

Vanaf den 15^{en} November kwam er ebbe in den vreeselijken aanval op het Noorderpunt, lijk er ebbe gekomen was vier dagen voordien op het punt van 't Iepersche bolwerk.

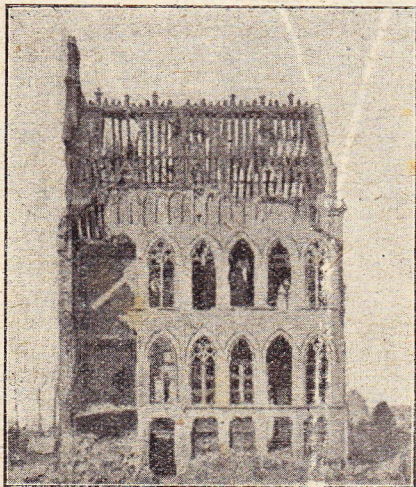
't Weer veranderde en de eerste slag van Ieperen eindigde in een tempeest van sneeuw.

En nu de slag voorbij was en men in kalme de gebeurtenissen overwegen kon, verbaasde men zich van Engelsche zijde nog meer over de wonderbare zege. Op sommige oogenblikken toch in het heetste van de worsteling hadden drie divisies en wat ruiterij legerkorpsen weerstaan, officieren moesten bij de verwarring de bressen met allerhande soldaten aanvullen. 't Gebeurde dat een onder-officier 't bevel voerde over een bataljon.

En uit Callewaert's overzicht stippen we nog aan :

« On zeker oogenblik zelfs had een brigade-generaal dertien bataljons onder zijn bevel. We kunnen ons eenigszins het wanhopige van den slag voorstellen, als wij in een daerode lezen van Sir Henry Rawlinson aan de 7^e divisie :

(1) De normale sterkte der 1^e brigade was 153 officieren en 5.000 man. Nu telde ze nog 8 officieren en onder de 500 man, medebegrepen de niet strijders, zulke als koks, transport-mannen, enz.

Ieperen. Het huis der Tempeliers.

« Na 't gebrek en de onrust van dag en nacht vervolgd te zijn door een onzeggenlijk sterkere macht, had de divisie nog de zwaarste beproeving van al te doorstaan. Het was aan een hoopje van 30.000 man overgelaten het logge Deutsche leger in bedwang te houden, binst dat de andere Engelsche korpsen opkwamen van de Aisne.

Hier klampten zij hunne handen vast lijk schipbreukelingen, met om zeggens iedereen in de loopgrachten, om eene linie te houden die noodzakelijk voor het beste deel veel te lang was — eene dunne, uitgeputte linie — waartegen de beste van de Deutsche eerste-linie troepen met ware woede opgezweept werden. 't Was een ongelijk gewicht van nagenoeg acht tegen één; en eens dat de vijand de juiste schotsverte van eene loopgracht gevonden had, regende 't weldra daarin, van 't een einde tot het andere, houthitters en granaten, met vreeselijke gevolgen.

Toch stond de manschap nagelvast en Ieperen bleef verdedigd op zulke wijze dat een Deutsche officier naderhand daaraan eere gaf lijk aan een heerlijk wapenfeit. 't Had aan de Duitschers den indruk gegeven, zoo zegde hij, dat er op dit punt vier Engelsche legerkorpsen tegenstand boden.

Toen nadien de divisie uit de vuurlinie teruggetrokken was ter rust, werd er bevonden dat van de 400 officieren, die Engeland verlaten hadden, er slechts 44 overbleven, en van de 12.000 man alleenlijk 2.336. »

Het leiderschap van de korpsaanvoerders was boven allen lof, en op Sir Douglas Haig viel de zwaarste last te dragen.

Toch was Ieperen, een soldaten-slag, gewonnen door de koppige strijdhoedanigheden van den minderen man eerder dan door 't is gelijk welke krijgskunde. Daar was noch plaats noch tijd voor spitsvondigheid. Zelden in de oorlogsgeschiedenis, inderdaad, vinden we een groot leger gestreind en in bedwang gehouden door een vijfde van zijne macht. »

Als een storm was de oorlog over Vlaanderen

gekomen. « Doorbreken! » had 't bevel der Duitschers geklonken. En nooit was er zulk een schoone kans geweest als nu! Maar als weleer bij Luik en Namen, bij Verdun en Nancy, bij de Marne, was het trotsch plan deerlijk mislukt.

Alleen de dood behaalde een groote overwinning. Aan weerskanten werd er zwaar gebleed.

Wat al kloeke levens werden weggemaaid!

De verbondenenen van Albert tot Nieuwpoort verloren 100.000 man. Bij Ieperen leden de Britten 40.000 man verliezen. Geheele bataljons verdwenen als: het 1° Coldstream, het 2° Royal Scots fusiliers, het 2° Wiltshires, het 1° Camerons, en sneuvelden een divisie-generaal, twee brigade-generaal, twaalf stafofficieren; 18 regimenten en bataljons verloren hun kolonels.

« Daar was schaars een huis » zegt Callewaert, « roemwaardig in de Engelsche stormachtige geschiedenis die niet meer dan een zoon te beweenen had. Wyndham, Dawnay, Fitzclarence, Wellesley, Cadogan, Cavendish, Bruce, Gordon-Lennox, Fraser, Kinnaird, Hay, Hamilton; 't is alsof we de heldenlijst overliepen na Azincourt of Flodden.

Ieperen was een zegepraal, een beslissende zegepraal, want ze bereikte ten volle haar doel. De verbondenenen-linie stond nu zeker en vast van de Oise tot de zee; 's vijands bewegingen 't zij om te omsingelen, 't zij om door te breken waren totaal mislukt, en zijn doodgenepen initiatief was over. Nu was hij gedwongen den oorlogsvorm aan te nemen dien de Engelschen vastgezet hadden, met bedwinging van zijne eerste hevigheid en overal gapingen in zijn rangen. Ware hij niet geslaagd, hij zou de zeehavens bezet hebben van 't Kanaal, en der verbondenenen linker-vleugel geheel vernietigd; de oorlog ook zou een nieuw en ander karakter gekregen hebben.

Ieperen, lijk Le Cateau, was in bijzonderen zin eene eigen Engelsche voltrekking. Zonder den krachtigen steun van d'Urbal's korps, zonder de heldhaftige Belgen aan den IJzer en Maud'huy te Arras, zou de toestand inderdaad hopeloos geweest zijn; maar nooit hadden er verbondenenen in zoo een hartelijke eensgezindheid samengestreden.

De Duitschers verloren 250.000 man. Op veel plaatsen zouden ze dien winter kerkhoven aanleggen. Beeldhouwers-soldaten maakten er zeken en kruisen en zelfs groote monumenten voor, als te Roeselare, met de namen der gevallen. Maar het getal dier namen zou zoo talrijk worden, dat men de lijst niet bijhouden kon. Ja, Vlaanderen werd een Duitsch kerkhof.

Ieperen werd al treuriger en treuriger. Veel huizen stonden ledig en bijna alle winkels waren gesloten. Hier en daar toonde een stapel puin waar een granaat terecht was gekomen, en uit de gebroken vensters woelen de gordijnen naar buiten als de flarden van eens weelderige vertrekken.

Tal van gevluchten keerden in kalmer oogblikken weer terug. Anderen verlieten alleen 's avonds de stad om in de omgeving den nacht door te brengen.

Vlamertinghe, het eerste dorp op den weg naar

Ieperen. Engelsche begraafplaats achter de gevangenis.

Poperinghe, zat stampvol. Die baan, een eente slijkpoel, bood een beeld van het drukste verkeer, dat men zich voorstellen kan. Allerlei wagens drongen er door den stroom voetgangers.

In Poperinghe zelf zaten alle openbare gebouwen vol soldaten en herbergde de kleinste woning vluchtelingen.

De militaire overheid verbood weldra dat heen en weer trekken tusschen Vlamertinghe of Poperinghe en Ieperen.

Dat ondervonden bijvoorbeeld de nonnen van de Iersche Damen uit de Sint-Jakobsstraat, zoals een verhaal :

« Wij kwamen van Poperinghe en naderden de stad. Toen wij den spoorweg wilden overgaan, hield een Fransche militaire politieagent ons tegen.

« Waar gaat gij heen? » vroeg hij.

« Naar Ieperen », antwoordden wij zonder de minste aarzeling.

« Niemand mag de stad binnen. »

Hij zei dit op beleefden, maar stelligen toon. Te vergeefs zeiden we, dat we daar ons klooster hadden, dat de avond viel en we toch nu niet meer naar Poperinghe konden terug wandelen. Andere personen trachtten ons voorbij te sluipe, maar werden insgelijks teruggestuurd.

De politiemann verontschuldigde zich tegenover ons en zei, dat de maatregel genomen was om roof in verlaten huizen te verhinderen.

« Want », vervolgde hij, « 's morgens vertrekken de menschen met ledige handen naar Ieperen en 's avonds keeren ze zwaar geladen uit de stad terug. Maar is het hun eigendom, dat ze vervoe- ren? »

't Was voor ons een magere troost, maar we moesten wel op onze stappen terugkeeren. Een gure wind blies ons in 't gelaat en 't vroom hard. Wel schenen de sterren, doch geen maan viel te bespeuren en de weg lag in 't donker. Gelukkig ontfermde zich een officier over ons en nam ons in zijn auto mee naar Poperinghe ». (1)

Deze maatregelen werden ook genomen tegen spionage.

Ook hier woedde die vrees en terecht, maar gewoonlijk bleven de ware schuldigen loopen en moesten weerloozen het ontgelden. Men zag boeren, die na hun vlucht getracht hadden hun hoeve te bereiken, om te zien wat er van hun vee geworden was, geketend naar Poperinghe voeren. Dat sluipe naar het front was voldoende om hen verdaent te maken en tot een aannouding te leiden.

Toen greep men nu en dan ook een echten verspreider : zoo ving men er twee bij Meessen. Ze waren in burgerkleedij genulde Duitsche soldaten, bij wie men aantekeningen vond.

Er werd een kriegsraad samengesteld, die de schuldigen onderhoorde en dan over hun lot besliste : het was de dood. Ze werden tegen den muur eener hoeve gefusilleerd.

Een stierf moedig en riep nog, voor het salvo klonk : « Leve de keizer ! »

De ander beede en smeekte tot het laatste oogenblik om genade, maar de oorlogswetten zijn onbarmhartig streng.

En terecht. Duitsche soldaten hadden in onze linie niets te maken en zulke bespieders kunnen een ramp verwekken en den dood van veel soldaten veroorzaken.

De Duitschers namen wraak over hun mislukking bij Ieperen.

Den 22ⁿ November openden ze een geweldig vuur op de stad. 't Was hun nu niet zoo zeer te doen om soldaten te treffen, heelemaal niet om op de toegangswegen het verkeer te belemmeren, neen, zij wilden Ieperen in zijn ziel wonden.

De wonderschoone halle en de kathedraal, die weergalooze monuminten vormden hun doelwit en natuurlijk gebruikte de vijand brandbommen.

Het vuur ontstond in de halle, de vlammen kronkelden langs de muren, waarvan iedere steen een gewrocht was. Het belfort, dat zoo lang den tijd en stormen en ook oorlogen weerstond, brokkelde nu af. En zoo slaagden de Duitschers er in hun vernielwoede in, de halle tot een zwarte romp te vervormen.

Veel burgers, die ondanks al de gevaren in de stad waren gebleven, kwamen om. Kelders stortten in en werden het graf van mannen en vrouwen en kinderen, wier doodstrijd vreeselijk was. Een priester viel aldus, toen hij een door het bombardement gewonden stervende, ging bedienen.

Ook in andere wijken ontstond brand en hoog sloegen de vlammen op ; een roode gloed hing vele nachten boven Ieperen en tot ver in den om- trek staarden de lieden naar dat grootsch, maar zoo in'treurig schouwspel.

En toch keerden veel gevluchten terug.

« Al maar door bleven de Ieperlingen hun stervende stad bezoeken » schrijft Cesar Gezelle over die dagen. « Velen leden op den vreemde gebrek, die te Ieperen hun huis staan hadden, met al hun bezit er in, met hun geld in den grond bedolven ; velen waren wel gehuisd in den vreemde, velen slecht. Zij, die zooveel voor de eerste vluchtelingen hadden gedaan en gegeven, ontmoetten soms zelfzucht en hardheid ; het weinige geld, dat ze hadden meegevlucht, geraakte gauw

1) « The white nuns at Ypres. »

Ieperen. St. Pieterskerk in 1914.

op, en toen de strijd om de stad begon maanden te duren, geraakte de herbergzaamheid ook op.

Velen leden dus dubbel om 't verlies van den eigen heerd en om het hard en onvriendelijk worden van hen, die ze eerst uit Gods naam uit liefdadigheid of tegen groot geld hadden opgenomen. Ze waren twee maal banneling en als onrustige zielen zwierven ze immer om hun stad, bespiedden een gunstig oogenblik om de schildwachten te bedriegen en onder de bommen binnen te sluipen.

Sommigen keerden uit Ieperen niet meer terug, 't zij, dat zij 't leven er bij lieten, 't zij dat ze thuis liever met iets minder dan in den vreemde met iets meer te verblijven en 't doodsgevaar te trotseeren hadden.

Ellende, om ellende, als 't moet ellende zijn, dan liever ellende thuis, zoo redeneerden ze en lieten zich onbewust naar hun arme stad sleepen door de liefde en de gehechtheid voor hun eigen heerd. En men zag ze trekken langs de wegels en door de velden weer naar huis sleepend wat ze in haast hadden meegesnapt op hun vlucht; ze hadden willen blijde zijn en hun zelf bedriegen met den waan, dat het ballingleven uit was; de kinderen' loechen en huppelden onderweg, maar de ouders bleven somber.

Neen, dat was de blijde, de algemeene terugtocht niet naar huis. Ze konden niet blijde zijn en ze waren zoo alléén!

Tegen de stad bleven ze wachten, tot de nacht viel. Dan dropen ze binnen en kropen stil in hun huis als 't nog stond, of in een ander, dat ze open vonden of lagerden lijk Bohemers in de kazematten der oude versterking. »

En velen hadden geen maanden gewacht, want een Ieperling, die in December zijn stad bezocht had, verhaalde ons hoe er toen al nieuw leven opbloeide.

De Winterrust lag over het front en de beschieting der Duitschers verslapt. En de terugge-

keerden waren overtuigd, dat het leed geleden was.

« 't Is gedaan », zeiden ze optimistisch tot elkander, ruimden puin op en herstelden schade.

Ze hielden grooten kuisch, aldus drukte onze zegsman zich uit.

Veel winkels gingen opnieuw open en dreven handel met de Engelsche soldaten. Men ging op café en besprak er de gebeurtenissen, als ware de oorlog voor goed geweken.

En, teeken van den goeden wil, op de markt zaten weer de vrouwtjes achter hun kraampjes met oranjeappelen, sigaretten, chocolade en andere versnaperingen, want nu met al dat militair gewriemel waren er miners zaken te doen.

Ziehier het verslag van een Ieperling, die in December 1914 zijn woonplaats had bezocht :

« 3000 inwoners weigerden de stad te verlaten.

Onze werkvrouw wilde niet vluchten. Zij was bijzonder aan dieren gehecht en vroeg me, of ze voor onzen hond mocht zorgen. En men heet de arme vrouw dood op straat gevonden met den hond in haar armen. Ooggetuigen vertelden, dat ze eerst door een bombscherf gekwetst werd en toen vluchtte. Een tweede bom doodde haar dan....

't Juiste aantal omgekomen burgers is nog niet bekend; 't is ongeveer 125.

'k Heb vreeselijke verhalen gehoord en ik mis goede bekenden », zei mijn zegsman. « De familie N. was tijdens 't ontzettend bombardement in den kelder gevlucht. 't Baatte niet. Een bom trof de woning en 't keldergewelf stortte in. De heer N. leefde nog, toen men dadelijk het puin opruimde. Zijn linkerdijsbeen was gebroken, de rechterhand hing nog met een pees aan den pols. De ongelukkige leefde nog 12 uur... Een zijner dochters lag daar in tweeën. De zoon was op den slag dood geweest. Een jongere dochter moest in 't hospitaal te Poperinghe een schedel-operatie ondergaan en was, toen ik deze stad verliet, nog niet buiten gevaar....

De heer P. had 't ongeluk gezien en was tusschen de bommen door naar 't hospitaal gelopen en had daar tot 't personeel geroepen : « Kom zeere mee... er is wat schrikkelijks gebeurd. »

Een dame, die ik goed ken, werd in haar woning met twee kinderen doodgeslagen. Haar zuster onderging in een ander huis met drie kinderen hetzelfde lot. De moeder stierf van schrik en verdriet. Denk eens : 8 leden van één familie zoo wreed uit het leven weggerukt !

Een zekere S. had zijn twee kinderen te bed gelegd. Een bom vloog in huis, vernielde 't dak en de bovenverdieping. De beide kleinen waren dood....

In de apotheek van 't hospitaal doodde een bom een meid en een knecht. Ik heb de overste van 't gesticht gesproken.

« Och », zei ze tot mij, « onze arme meid L. ! Ik heb haar dikwijls aangeraden de stad te verlaten, daar het toch zoo gevaarlijk werd. »

« Och, er gaat hier niets gebeuren », antwoordde ze dan. « Laat me maar blijven. »

Ze bleef en kwam zoo ongelukkig aan haar einde.

Een ander burger vond zijn eigen kelder te zwak en verschool zich in dien van een paar huizen verder. Hij werd daar gedood; zijn eigen huis bleef ongedeerd.

Ja, er is daar wat geleden! 't Waren gruwelijke dagen en nachten! Velen moeten berouw gehad hebben over hun blijven, maar durfden dan hun kelder niet meer verlaten.

De dood loeide op straat, door de gansche stad.

In stonden van 'kalmte der beschieting liepen men naar boven, herademende wat, trachtte voedsel te krijgen. Er waren veel levensmiddelen in talrijke woningen, daar men niet 't oog op een oorlogswinter veel ingeslagen had.

En nu 't leven! Er is op enkele dagen een groote toevloed van terugkeerende burgers geweest, zoodat er in December 1914 een 8000 in de stad verbleven.

Ja, hoe de menschen wonen? Wie zijn huis woonbaar terugvindt, kuischt het en betreft het. Veel lieden zijn druk aan 't schoonmaken. Wel ja, zeggen ze, 't is gedaan... De Duitschers krijgen Ieperen niet meer... Anderen, die in hun eigen perceel niet kunnen, vestigen zich in dat van familieleden. Of verwanten of vrienden wonen voorloopig te zamen. Er wordt natuurlijk duchtig gewerkt met planken en schuttingen. Talrijke ploegen arbeiders ruimen 't puin op; dit dient nu om de wegen te herstellen. Er is veel te doen voor ambachtslieden. Daardoor is er heel wat beweging te Ieperen. Men herneemt de zaken. Een mijner kennissen heeft de gespaarde helft van een huis in een voorname straat gehuurd en drijft er nu handel in levensmiddelen. Hij doet gouden zaken met militairen en burgers. Ja, zoudt ge 't gelooven: op de markt staan kraampjes met oranje-appelen, chocolade en allerlei lekkers! Ik dacht: dat alles zal wel in prijs gestegen zijn, en vroeg aan een vrouwtje, wat een tablet chocolade kostte.

« Tien centiemen, lijk altijd, meneere. De kwade dagen zijn gedaan », antwoordde ze.

Er is overvloed van vleesch; ge wordt goed bediend en betaalt de normale prijzen.

Enfin, de burgers doen wat ze kunnen om Ieperen weer 't gewoon uitzicht te geven, en ze hebben er waarlijk meer slag van in de gebombardeerde stad « 't normale leven » te herstellen, dan de Deutsche overheid in het bezette België.

En of er nu nog gebombardeerd wordt?

Ik ben drie dagen en drie nachten te Ieperen geweest en in dien tijd is er geen bom gevallen. Den dag voor mijn aankomst waren er een paar shrapnells geschoten. Wel zag ik Tauben boven de stad zweven. En bijna aanhoudend klinkt 't kanongebulder, dag en nacht. Rond de stad is er natuurlijk ook veel verwoesting. Hollebeke, Voormezele, St. Elooi, dan naar Roeselare op, Passchendale, Langemarck, Poelkapelle... De dorpen St. Jan, Brielen en Vlamertinghe, welke vlak bij de stad liggen, hebben niets geleden.

't Zwaarste kanongebulder leek me van Kemmel te komen. Daar zijn de Engelschen aan 't werk.

En zoo is Ieperen buiten de macht der Duitschers gebleven.

Wonderlijk is de uitwerking der bommen, vertelde mijn zegsman verder. Huizen schijnen bij den eersten aanblik niets geleden te hebben. Ge kijkt scherper... en de muur is met kleine gaatjes doorboord; de uitwerking der kogels van shrapnells. De kapel van 't krankzinnigengesticht, het H. Hart, is in tweeën geslagen, als ware ze door een bijl ten halve doorgesplitst. De verpleegden waren vóór 't bombardement naar Parijs gebracht.

In sommige straten staat ge verwonderd stil en vraagt ge u af: Ben ik nu te Ieperen? Gebouwen, wier bestaan ge niet kent, zijn nu bloot, omdat blokken huizen, welke ze verdoken, reer geschoten werden. Zoo ziet ge allerlei nieuwe gezichtspunten en open plaatsen.

Putten in de straten, waar ge wel een kamer kunt maken. Onder de stad stroomt een beek. We noemden haar « 't Ypertje », maar zagen 't vlietje niet. Het was overal overweld. Op de Kiekenmarkt kunt ge 't nu op twee plaatsen door gapende openingen in 't verwulsel zien. Men heeft mij gezegd, dat de keisteenen wel 10 meter in de hoogte vlogen — en als ge die putten ziet, kunt ge 't goed gelooven. Wat moet er daar geweld zijn gebeurd!

De Kiekenmarkt is al heel leelijk gesteld.

Mijn eigen huis heeft schier niet geleden. Toen ik echter naar een zekere plaats wilde gaan, kon ik niet, want de achtermuur was ongeveer 10 cm. vooruitgeschoven op den bril! Dat had hem een bomscherv gelapt! Een andere scherv was door den muur gevlogen, had een kleerkast doorboord en een gat van een hand wijd gemaakt in een mantel van mijn vrouw.

Ja, de uitwerking der bommen is wonderbaar...

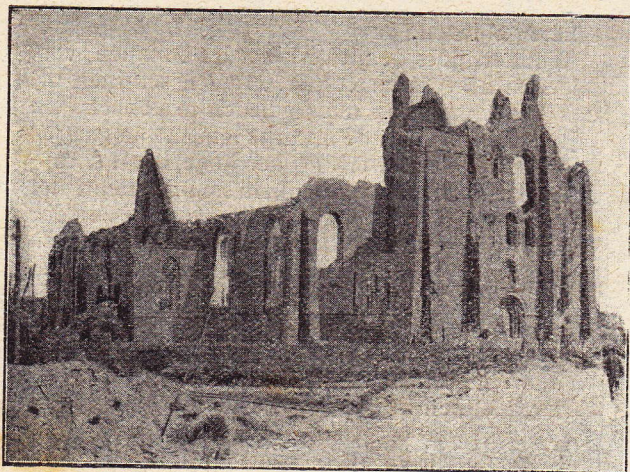
Maar vreeselijk wonderbaar! Men mag veilig 't aantal onbewoonbare huizen van Ieperen op 3/5 schatten.

De kathedraal... och, daar zwijg ik nu van! Triestig, triestig! Ook de schoone St. Pieterskerk heeft veel geleden. St. Jakobs echter niets. Van een der grootste gebouwen der stad, de St. Joseph-school, is geen ruit gebroken. Het station, waarop genoeg werd gewikt, is veilig aan den bommendans ontsprongen. Huizen, die van voren er heel gewoon uitzien, blijken weer van achteren verwoest. Nu 3/5 onbewoonbaar, 't zij vermeld, gereed om in te vallen, of vreeselijk gehavend, dat zegt genoeg hoe Ieperen beschoten is geworden. »

Aldus deelde mijn zegsman mede. Hij vermoedde toen niet, evenmin als wij zelf, hoe een tweede slag over Ieperen losbreken zou, een worsteling nog geweldigder dan die van Oktober-November 1914.

En daar verder in het bezette land, een eind over de linie, wat dacht en wist men daar?

« Altijd maar schieten, al heviger en naderbij », teekent Streuvels in zijn dagboek op. « Nu is men de verwoesting aan 't voltrekken in den uitersten Westhoek van het land, waar men zich 't best veilig gevoelde. Al de gesprekken zijn in betrek met den oorlog en men moet de praatjes

Leperen. Het puin der St. Pieterskerk.

maar nagaan die de ronde doen en gedurig door andere vervangen worden. Ze loopen bijzonderlijk, evenals in den verdoken tijd, over verborgen schatten en dergelijke. Te Rumbek was er een gierig baaske, die had zijn geld bedolven, waar niemand het vinden zou. In zijn tuin had hij een put gemaakt en nadat alles er goed was ingestopt, had hij er parel boven geplant.

Nu komen de Duitschers, moeten soep maken, zien den parel, en vinden er den koffer met 't geld onder steken.

Een gebuur had zijn waarden even zorgvuldig onder den grond gedoken, maar deze krijgt een 200 lijken te begraven in zijn tuin en 't eerste dat de militaire grafmakers ontdekken, is een pot met geld! Geld zit er overal in den grond en 't is niet te verwonderen, dat de uhlanen er op geslepen zijn om met hun lansen den grond te doorsteken als ze naar verborgen schatten willen zoeken.

Te Dadizeele was een boerin (men noemt haar met naam en toenaam) die verzuimd had haar geld te verbergen. Opeens komen de Duitschers de dreef van 't hof ingereden. Zij neemt al haar geld in haar voorschoot en loopt er mede waar zij een geschikte plaats wist in 't ovenhuis. Te laat echter, zij komt de soldaten in 't gemoet die moeten ingekwartierd worden.

« Halt! » roept de hoofdman tot zijn volk, en de boerin die de geaspireerde H-klank niet gewend is, verstaat dat de overheid « Gald » eischt, werpt heel den inhoud van haar voorschoot rinkelend voor de voeten van den hoofdman.

« Daar », zegt ze, « daar is geld », en ze vlucht ijlings in huis en grendelt de deur achter zich toe.

Of de Duitschers verbluft stonden!

Zij hebben al de moeite gehad om in huis te geraken en de verschrikte boerin wijs te maken, dat het niet om geld was, maar wel om eten en slapen. »

Ja, zoo liepen er veel vertellingen rond, dikwijls geheel uit de lucht gegrepen, meestal fel overdreven en soms waar. Zeker is het, dat de

Duitschers bij al hun graven en delven in Vlaanderen, aan 't front, op allerlei verborgen waren stootten, en op kistjes, zelfs eens op een boterpot met waarden en geld. Veel bewoners immers hadden zooveel mogelijk papier tegen klinkende munt ingewisseld en konden bij hun vlucht die vracht niet medesleuren en ook ging het gerucht, dat de vijand de menschen aftastte en dan hun bezit ontstool, gelijk het trouwens wel gebeurd is. En deden de voorvaderen het ook zoo niet; verstaken zij hun geld niet in den grond, in benarde, onveilige tijden, gelijk men uit de verhalen noorde?

Maar eveneens werkte nu de fantasie, te meer daar men van vast nieuws werd berooid.

Zoo schrijft Streuvels verder in die Novemberdagen :

« En 't nieuws van den oorlog? » vraag ik aan 't jongentje, dat me elken morgen de melk brengt voor mijn ontbijt.

« Ze vluchten, meneere », zegt het mannetje, en z'n oogen stralen van blijdschap.

« Hoe! ze vluchten! Wie vlucht er? »

« De Duitschers! Gisteren zijn er aan Sterhoek vijftien treinen voorbijgereden met 400 wagens al vol soldaten, en van nacht ook en heel den uchtend ook! »

« Ja, 't is daarom dat ze niet schieten vandaag »,

« Z'en hebben geen poer meer ».

't Gerucht gaat inderdaad, dat het leger wegtrekt, op de spoorlijn Kortrijk-Gent en Kortrijk-Brussel; men spreekt van schromelijke verliezen.

'k Wilde dat het waar was... maar er aan gelooven?

Een ding toch: in den nacht is het kanon opgehouden en heel den morgen is het zoo stil, maar zoo ongewoon stil, dat de menschen malkeer bezien met de vraag: Zou het nu waarlijk gedaan zijn? De wind zelfs is gaan liggen en de lucht hangt vol wolkenluiers, waar 't zilver van de zon op klatert. Het lijkt een eerste Paaschdag, zoo zoel is 't en zoo plechtig feestelijk de atmosfeer.

De dorpelingen gelooven aan een cataclysm, aan een algemeenen aftocht of vlucht en verklaren den vrede reeds geteekend en den oorlog gedaan.

In den noon echter herneemt het kanonvuur geweldig dan ooit.

Vandaag (5 November) ontmoette ik een vrouwtje, dat wacht naar nieuws van haar zoon.

« Wel, God, elke scheut is een slag in mijn hart! » roept ze uit en ze weent er bij.

Een heelen tijd gelijkt het kanonvuur als de drieslag van zware hamers op den hanebalk in een snidse, waar reusachtige wagenwielen zouden gesmeed worden.

6 November. Zware treinen stoomen over de baan van Kortrijk naar Brussel, geladen met paarden, materiaal en soldaten. In Kortrijk hebben de Franschen bommen laten vallen. De statie was bedoeld, maar in plaats kwamen de bommen terecht op de Vlasmak, waar een tiental burgers werden gedood en rond de dertig gekwetst.